

Філософія і політологія в контексті сучасної культури Філософія
будуть мати родинне підгрунтя, коли людей поєднує кровна або духовна спорідненість. Потрібно, на наш погляд, серйозно зайнятися впровадженням, культивуванням свят Дня Матері, Дня Батька, як це робиться в багатьох країнах. Для цього всього потрібен вимогливий, кваліфікований, некон'юнктурний підхід до формування українського загальносуспільного календаря свят, осмислення його і в контексті своєї історії, і в контексті європейських та світових цивілізаційних процесів, усвідомлення своїх спільних цінностей, власної самотності, і шанування загальнолюдських демократичних цінностей, терпимості до інших думок і поглядів.

Бібліографічні посилання

1. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / Укл. Р. В. Болдирєв, В. Т. Коломієць [та ін.]. – К.: Наук. думка, 2006.
2. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322 (з наступними змінами). – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
3. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
4. **Творун С.** Загальнодержавні свята // Урядовий кур'єр. – 1995. – 25 червня.

Надійшла до редакції 23.02.2012

УДК 171

В. А. Гриценко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ САМОТНОСТІ ЛЮДИНИ

Висвітлено деякі підходи до визначення сутності самотності людини.

Ключові слова: людина, самотність, ісихастський антропологічний підхід, трансценденталізм, екзистенціалізм, соціально-культурологічний підхід.

Исследованы некоторые подходы к определению сущности одиночества человека.

Ключевые слова: человек, одиночество, исихазский антропологический подход, трансцендентализм, экзистенциализм, социально-культурологический подход.

Some theoretical approaches to man loneliness analysis are revealed in the article.

Keywords: man, loneliness, hesychasm, anthropological approach, transcendentalism, existentialism, socio-culturological approach.

Хоча на рівні повсякденності зміст слова «самотність» здається очевидним кожному, для вчених явище, що стоїть за цим поняттям, виглядає багатограним, неоднозначним та складним для його інтерпретації.

З'явившись на тлі філософських міркувань про місце людини у світі та зміст її існування в соціумі, «самотність» як поняття позначило суперечливість цього існування, що припускає, з одного боку, «включення» та «залученість» людини в суспільний контекст, а з іншого, – окремість, відособленість «проживання» нею свого конкретного життя. Проблема самотності у філософській думці відразу ж зазвучала «подвійно», на двох рівнях: як окремість фізичного та соціального існування (самота, самотність), і як психологічне рефлексивне усвідомлення свого існування як одиничного суб'єкта світотворення. Тобто, на рівні філософського осмислення «самотність» виявилася відбиттям однієї із граней взаємин особистості та Бога, й особистості та суспільства: спочатку як прояв «хворобливості», «нецілосності» душі людини (в ісихазмі), потім як «відчуження» і протиставлення суспільства й індивіда (в трансценденталізмі), і як споконвічна «самотність» людини (в екзистенціалізмі).

Отож, одним з філософських підходів до розуміння сутності самотності людини став *ісихастський антропологічний підхід* (від грец. «ісихія» – «мовчання, спокій»), основоположником якого був афонський монах Григорій Палама.

На думку Г. Палами, М. Сповідника, Г. Богослова, І. Влахоса та інших представників цього підходу, й відповідно до біблійних текстів, людина, звільнившись від встановленого Богом устрою, спокою та тиші Едема, засвідчивши власну волю у дії, скерованій своїм розумом, перетворилася на істоту гріховну, істоту, яка порушила гармонію в собі самій, що викликало страх, самотність та страждання через необхідність подальшої боротьби людини з оточуючим світом.

Людина – не «збіглий розум», ув'язнений у темницю тіла, а подоба Творця, яка здатна уподібнитися Богові, якщо її думки, почуття й дух діють у згоді один з одним, – вважав Г. Палама. І ця згода досягається через молитовне усамітнення з Богом, коли «хвора» душа людини поступово зцілюється від самотності, страху та страждання [3, с. 105].

«Ми не називаємо «людиною» окремо душу або тіло людської істоти, але й одне і інше водночас... – стверджував Г. Палама. – Наша кінцева мета... – воскресіння цілісної людської істоти, її душі та тіла» [3, с. 105]. Тому досягнення «антропологічної цілісності», зцілення душі людини від самотності через молитовне усамітнення з Богом й інтерпретувалося в ісихазмі як необхідна умова достеменного існування.

Найбільш глибоке теоретичне осмислення проблеми самотності почалося із середини XIX століття, коли своєрідно переломлені мотиви самотності стали однією з вихідних точок розвитку філософської концепції *трансценденталізму*, у розвитку якого провідну роль зіграв філософ,

письменник, натураліст Генрі Торо. Він розглядав принцип усамітнення як необхідний початковий щабель на шляху до вищої, духовної самоти.

Трансценденталісти одними з перших стали наголошувати відмінності між самотністю – продуктом «повного розпаду» міського життя й усамітненням – необхідним для самовдосконалення людини та концентрації на своїх внутрішніх духовних потенціях. Усамітнення розглядалося як засіб захисту особистості, оскільки воно зміцнює людину духовно, сприяє особистісному й соціальному становленню [4].

Іншу концепцію самотності й усамітнення висунув сучасник Г. Торо, Серен Кьєкегор. Його погляд на долю особистості вже був не таким оптимістичним, що, до речі, було притаманне філософії *екзистенціалізму* взагалі. Представники екзистенціалізму вважали, що людина є одинокою за своєю суттю. З екзистенціальної точки зору, фокусом є те, як людина живе у самотності. Самотність, по С. К'єркегору, «...замкнений світ внутрішньої самосвідомості, світ, який принципово не може розмикатися ніким, окрім Бога» [2].

Він визнавав віру в Бога, але нетрадиційну, що відкидала офіційну церкву. Головна теза даної філософії зводилася до твердження, що вірити в Бога абсурдно, віра антагоністична розуму, але сам світ абсурдний, тому вірити треба. «Духовній людині», по С. К'єркегору, не потрібно усамітнюватися для самовдосконалення, тому що в цьому немає ніякої необхідності. Людина із самого народження «стороння» стосовно суспільства і життя в цілому.

Самотність, з точки зору ще одного представника екзистенціалізму Е. Фромма, – це втрата людиною задовільних зв'язків з оточуючим світом та перетворення даної дійсності на чужий, віддалений світ. На рівні психіки та свідомості самотність людини проявляється у таких негативних станах, як розгубленість та приреченість, почуття втрати основного орієнтиру в житті, страх перед оточуючим світом, песимізм, почуття непотрібності, апатія, агресія тощо [5]. Отже, самотність є вічною та неусувною проблемою для людського суспільства.

За Е. Фроммом, сучасна ситуація може бути охарактеризована як тотальне відчуження, адже суттєвими її ознаками є відчуження людини від самої себе, її відчуження від інших людей і від суспільства. Отримана людиною свобода принесла їй незалежність і раціональність існування, але разом з тим вона ізолювала її та пробудила в ній почуття самотності, безсилля та тривоги.

Провідним представником екзистенціалістів з даного питання також є К. Маустейкас, який на початку 1960 року провів різницю між «страхом самотності» та «дійсною самотністю». Страх самотності ініціює захисні механізми, що відволікають людину від життєвої реальності, а також штовхають людину на пошук контактів з іншими людьми. Дійсна самотність походить від усвідомлення себе самотнім, що може бути поштовхом для творчої діяльності. К. Маустейкас вбачав самотність неминуною, і дійсну самотність позитивною: «Самотність – це умова життя людини і досвід відчуття себе людиною, що робить людину здатною підтримувати, розширювати та поглиблювати свою людяність» [6, с. 15].

Цікавим, на нашу думку, є *соціально-культурологічний підхід* до розуміння сутності самотності. Самотність, з соціологічної точки зору, є багатограним явищем і може розглядатись як фізичний та психологічний стан людини, характеризувати об'єктивні стосунки людини з іншими та її суб'єктивне ставлення до цих стосунків. Наприклад, відомий соціолог І. С. Кон назвав самотність «багатобічним» явищем. Крім того, він вказував на причини виникнення самотності людини, пояснюючи, чому в підлітковому віці людина найгостріше переживає самотність: «...вічна проблема – самотність. Довгий час писали, що самотніми люди в нас бути не можуть. Потім установили, що буває самотня старість. Тепер з подивом пишуть, що самотність хвилює підлітків. Почуття це має не тільки соціальні, але й психологічні причини. Самотність замолоду переживається гостріше всього тому, що йде формування самосвідомості, людина усвідомлює свою несхожість з іншими, це її одночасно радує й лякає, тягне до інших і відштовхує від них. Тому юність одночасно найколективніший, товариський і найсамотніший вік» [1].

Крім того, самотність – це не тільки випробування для людини, але й випробування людиною, особистістю самої себе, самоствердження своєї людської сутності, переважання своєї особистості над будь-якими зовнішніми обставинами. Адже випробування та виховання самотністю приводять людину у світ людей, зближують індивіда з іншими, роблять для нього саму можливість спілкування та життя у людському суспільстві самоцінними і безумовними. Доктор філософії Г. Сібсі та доктор педагогічних наук Т. Клінтон також вважали, що відчуття та здатність до самоспостереження надзвичайно загострюються завдяки добровільній самотності. «Усамітнення допомагає нам зняти майже несвідомі захисні механізми, які ми використовуємо, щоби полегшити переживання самотності та страх перед смертю» [7, с. 166].

Ще одним із представників соціально-культурологічного підходу є П. Сьюфільд, який також стверджував, що погляди на усамітнення та самотність можуть ґрунтуватися на культурних особливостях. Згідно з П. Сьюфільдом, сьогодні більшість людей у західному суспільстві вважають, що перебування на самоті – це переважно небажаний стан. Коли вони ізольовані, вони енергійно намагаються знайти собі компанію й, якщо це не вдається зробити, вони намагаються уникнути ізольованості, заміщаючи її такими видами активності, як спостереження за іншими людьми по телебаченню. Коли виявляється, що хтось витрачає багато часу на самоті, вони вирішують, що така людина потребує жалю, допомоги чи навіть лікування [8, с. 54].

Проте, П. Сьюфільд вказував на те, що усамітнення може мати глибокий, повний значення позитивний вплив. Він посилався на тих, хто мав трансцендентне та релігійне переживання. П. Сьюфільд зауважував: «Ніхто не буде заперечувати, що самотність може нашкодити. Але тією ж мірою безперечним є те, що усамітнення може зцілити. Усамітнення, певним чином влаштоване, може зцілити навіть від самотності та бути вихідним пунктом для радості, здоров'я та зростання» [8, с. 65].

Таким чином, аналіз висвітлених теоретичних підходів на сутність самотності людини дає нам підстави стверджувати, що більшість до-

Філософія і політологія в контексті сучасної культури Філософія
слідників вбачали різницю між поняттями самотності та усамітнення, обґрунтовуючи негативний вплив самотності та позитивну роль усамітнення у житті та в процесі становлення особистості людини.

Бібліографічні посилання

1. **Кон И. С.** Логика табу [Електронний ресурс] / И. С. Кон // Литературная газета. – 1986. – № 36. – Режим доступу: www.konigor.hypermart.net.
2. **Кьеркегор С.** Страх и трепет [Текст] / С. Кьеркегор. – М., 1993.
3. **Палама Г.** Триады в защиту священнобезмолвствующих [Текст] / Г. Палама. – М.: Канон, 1995. – 383 с.
4. **Торо Г. Д.** Уолден, или жизнь в лесу / Г. Д. Торо. – М.: Наука, 1979. – 456 с.
5. **Фромм Э.** Душа человека / Э. Фромм. – М.: Республика, 1992. – 402 с.
6. **Moustakas С. Е.** Loneliness / С. Е. Moustakas. – NY.: Prentice Hall, 1989.
7. **Clinton Т.** Attachments: why you love, feel and act the way you do / Т. Clinton, G. Sibcy. – Brentwood: Integrity Publishers, 2002.
8. **Suefeld Р.** Aloneness as a healing experience / Р. Suefeld // L. A. Peplau & Perlman D. Loneliness: A sourcebook of current theory, research and therapy (pp. 54–67). – NY.: Wiley, 1982.

Надійшла до редколегії 25.01.2012

УДК 17

Н. В. Дев'ятко

*Дніпропетровський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти*

СИНКРЕТИЧНІСТЬ СВІТОГЛЯДНОГО МІФУ ЯК ОСОБЛИВОЇ СВІТОГЛЯДНОЇ КОМУНІКАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Досліджено комунікативні властивості світоглядного міфу. Розглянуті взаємозв'язки міфу з мовою, національною свідомістю і несвідомим як особливими типами комунікаційних систем.

Ключові слова: міф, міфологема, міфологічний образ, архетип, комунікація, мова, національна свідомість, мас-медіа.

Исследованы коммуникативные свойства мировоззренческого мифа. Рассмотрены взаимосвязи мифа с языком, национальным сознанием и бессознательным как особыми типами коммуникационных систем.

Ключевые слова: миф, мифологема, мифологический образ, архетип, коммуникация, язык, национальное сознание, масс-медиа.

© Дев'ятко Н. В., 2012

2012 Вип 3